

ԲԱԶՄԱԿՈՂՄ ԳԻՏԱԿՑՎԱԾ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ. ԳԱՂԱՓԱՐԸ
ԵՎ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Գիտելիքի հասարակությունը միջազգայնորեն արդեն ընդունված է որպես մարդկության ապագա (հետարդյունաբերական) հասարակության տիպար-գաղափար: Այն որպես աճող ինտենսիվությամբ շարունակաբար զարգացող հասարակություն է դիտվում և, ենթադրվում է, ձևավորվելու է աշխարհի համարյա բոլոր տարածաշրջաններում ու երկրներում՝ յուրաքանչյուրի առանձնահատկություններին համապատասխանող կոնկրետ ձևեր ընդունելով: Չարգացած շատ երկրներում այդ հասարակության որոշ տարրեր արդեն ներդրվել են, սակայն դրա էության, բնութագրերի, ձևավորման մոտեցումների ու գործընթացների և շատ այլ կողմերին առնչվող ոչ բոլոր խնդիրները, նաև ոչ պահանջվող մանրամասնությամբ ու խորությամբ են հետազոտված կամ լուծումներ ստացած: Առավել ևս տարածաշրջանային առանձնահատկությունների և զարգացման աստիճաններում եղած տարբերությունների հաշվառման և դրանց համապատասխան լուծումներ ստանալու տեսանկյունից: Բացի այդ, գոյություն ունի գիտելիքի հասարակության ձևավորմանն ու զարգացմանն առնչվող նորանոր խնդիրների առաջացման կամ ի հայտ գալու մեծ հավանականություն՝ պայմանավորված իրադրության փոփոխությամբ, գիտելիքի զարգացումով, տեսությունից գիտելիքի հասարակության ձևավորման գործընթացների տարատեսակ շեղումների կամ խեղաթյուրումների և շատ այլ պատճառներով, որոնց գիտագործնական գնահատումը և հաշվառումը նոր հետազոտություններ են պահանջում: Ուստի գիտելիքի հասարակության ձևավորման, բնականոն գործունեության և զարգացման խնդիրներ կլինեն մշտապես և կպահանջվի դրանց ինչպես ընդհանրական, այնպես և՛ տարածաշրջանային, և՛ ժամանակաշրջանային շարունակական հետազոտություններ:

Այն փաստորեն վեր է ածվելու գիտագործնական գործունեության յուրատեսակ ոլորտի, այդ թվում նաև տարածաշրջանային առումով, ուստի և կունենա իրականացման և զարգացման իր առանձնահատկությունները, լուրջ կարիք կունենա պետական աջակցության, մասնավորապես ֆինանսական և կադրային բավարար ապահովում ունենալու տեսանկյունից:

Այդպիսի աջակցության ուղղությունները, չափը և սուբյեկտները որոշելու համար, կարծում ենք, օգտակար կլինի հատուկ նպատակային ծրագրի մշակումը, ապա և լայն քննարկումը երկրի մտավորականության շրջանում:

Գիտելիքի հասարակության հիմնական բնութագրերը՝ ցանկացած գործունեության հիմքում գիտելիք ունենալը, պահանջում է ունենալ նաև հնարավորինս բարձր որակի պահանջվող գիտելիք, այսինքն՝ ձևավորել տվյալ գործունեության **բարձրորակ գիտելիքային ապահովում**: Այն կարող է իրականացվել կազմակերպական և կառավարչական տարրեր ձևերով, ուստի պահանջում է իր կարևորությանը համապատասխան մարմնի առկայություն և արդյունավետ գործունեություն: Այդ գործառույթների ամբողջության իրականացումը ճիշտ կլինի անվանել գիտելիքային ապահովում, իսկ մարմինը՝ **գիտելիքային ապահովման ստորաբաժանում**, ուստի նպատակահարմար կլինի տնտեսագիտությունում ներմուծել այս տերմին-հասկացությունները: Կարծում ենք, այդպիսի մարմինների և դրանց բնականոն գործունեությունն ապահովող պայմանների ստեղծումն օգտակար կլինի գիտելիքի հասարակության հիերարխիայի համարյա բոլոր մակարդակներում, առավել ևս հանրային կառավարման ոլորտում: Կախված կառավարման հիերարխիայում գրաված դիրքից (մակարդակից) և մասշտաբից, այդ ստորաբաժանումները կունենան տարբեր իրավասություններ ու դրանց իրականացման համապատասխան իշխանություն ու պատասխանատվություն: Այդ իրավա-

սությունների թվում է լինելու նաև տվյալ գործունեության գիտելիքային ապահովման խնդիրների լուծումը՝ սեփական ուժերով կամ այլ մասնագիտացված կազմակերպությունների օգնությամբ ու մասնակցությամբ: Նկատի ունենալով գիտելիքային ապահովման առանձնակի կարևորությունը գիտելիքի հասարակությունում, կարծում ենք, նպատակահարմար կլինի այդ գործառույթներն իրականացնող մարմնի ստեղծումը հանրային կառավարման ոլորտում ամրագրել օրենսդրորեն: Գործունեության մասնակիցների կամ խորհրդատուների թվում հիմնական տեղը, կարծում ենք, տրվելու է ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինստիտուտին՝ նկատի ունենալով այդ բնագավառում նրա գործունեության մեծ փորձն ու արդյունքները:

Գիտելիքի հասարակության էության, բնութագրերի, սոցիալ-տնտեսական հիմքի, ձևավորման ու հետագա զարգացման խնդիրներին, ինչպես և անվանումին առնչվող հետազոտությունների տրամաբանության ու արդյունքների վերլուծությունը բերել է այն եզրակացության, որ ապագա հասարակության բնութագրերը ձևակերպելու հիմք է ընդունվելու մարդկային հասարակության սուբյեկտի՝ մարդու և դրանց խմբերի ընդհանրական բնութագիրը: Վերջինը մարդու մտածելու և գործելու՝ բնության կողմից շնորհված հնարավորությունն է, որի հիմքի վրա մարդն ընդունակ է իրականացնել գիտակցված գործունեություն: Հենց այս հատկությունն ու դրա լայն օգտագործումն է, որ ապահովել է մարդկային հասարակության զարգացման պատմականորեն ապացուցված օրինաչափությունն ու տնտեսագիտական օրենքը: **Այն եղել է և մնալու է մարդկության զարգացման հիմնական միջոցն ու գործոնը:** Ուստի առաջարկվում է մարդկային հասարակության էության և բնութագրի պարզորոշման հիմքում դնել մարդու գիտակցված գործունեություն իրականացնելու հատկությունը, անվանելով այն գիտակցված գործունեության հասարակություն (ԳԳՀ): Այս անվանում-տերմինը համահունչ է նաև **մարդկային ապագա հասարակության** էությանը և, կարծում ենք, լայն օգտագործում պետք է ստանա գիտական գրականությունում: Իր բովանդակության և բնութագրային անփոփոխության հետ մեկտեղ մարդկային հասարակությունը շարունակական փոփոխություններ է ունենում իրականացվող գործունեության գիտակցվածության աստիճանի և ազդեցությունների ընդգրկման տեսանկյուններից, ուստի առաջարկում ենք ապագա մարդկային հասարակությունը անվանել **բազմակողմ գիտակցված գործունեության հասարակություն** (ԲԳԳՀ):

Նպատակահարմար է տնտեսագիտությունում ներմուծել **գործունեության գիտակցվածության և հաշվառվող գործոնների բազմակողմության աստիճան** բնութագրերը, պաշտոնապես նորմավորվել և սահմանել այդ աստիճանների՝ տվյալ հասարակության համար նվազագույն ընդունելի համարվող մեծությունները, և ըստ դրա գնահատել նաև գիտակցված գործունեություն իրականացնելու մարդու հնարավորությունները ու դրանց փոփոխությունները ժամանակի մեջ: Այդ նորմերը հասարակության զարգացման աստիճանի փոփոխության հետ պետք է պարբերաբար վերանայվեն և ճշգրտվեն: Այս առաջարկությունների գործնական կիրառությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է որպես գիտության ճյուղ առանձնացնել և ըստ ամենայնի ինտենսիվ զարգացնել **գիտակցված գործունեության տեսությունը** կամ **մարդկային գիտակցված գործունեության գիտությունը** (ՄԳԳԳ): Մշակել անհատի ու մարդկանց խմբերի համար գործունեության գիտակցվածության աստիճանի գնահատման մեթոդաբանություն և մեթոդական մոտեցումներ, ինչին ևս անհրաժեշտ է ցուցաբերել պետական նպատակային աջակցություն:

Ապագա հասարակության ձևավորման հիմնադրույթի վերը առաջարկված փոփոխությունն ինչ-որ չափով պայմանավորում է նաև այդ հասարակության էության բնութագրման, ձևավորման մոտեցումների, լուծում պահանջող խնդիրների ցանկի և լուծման առաջնայնությունների որոշման ու այլ խնդիրների հետազոտությունների բովանդակությունն ու մոտեցումները: Այդ հետազոտությունների նորովի իրականացումը հանդիսանալու է առաջարկված **գիտակցված գործունեության տեսության** (գիտության) ճյուղի կարևոր գործառույթը: Դրանում

կարևորվելու և առաջնայնություն է ունենալու այդ գիտության հիմքում դրվելիք գաղափարների առաջարկումը, ապա և դրանց մանրամասնեցված ու կոնկրետացված հետազոտության արդյունքների կիրառման խնդիրների լուծումների ձևավորումը: Հետևաբար անհրաժեշտ է դառնում այդ գիտության զոնե **հիմնարար դրույթները** ներառել համապատասխան մասնագիտությունների կրթական ծրագրերում:

Գիտելիքի կարևորությունը բազմակողմ մասնագիտացված գործունեության հասարակություն ձևավորելու և ինտենսիվ զարգացումն ապահովելու գործում պահանջում է նաև գիտելիքի մասնագիտացում: Նկատի ունենալով գիտության բնագավառում կառուցվածքավորման, գիտության ճյուղերի առանձնացման, ճյուղերի ու գիտելիքի մասնագիտացման գործում որոշ անորոշությունների գոյությունը, անհրաժեշտ դարձնել գիտության ոլորտի նորովի կառուցվածքավորումը: Այն իրագործելու մոտեցման կիրառումը հնարավորություն է ընձեռել հիմնավորել որոշ **նոր գիտությունների առանձնացման նպատակահարմարությունը**: Դրանց թվում մասնավորապես կարևորվել է **գիտակցված գործունեության տեսության, գիտելիքաստեղծ գործունեության տեսության, գործունեությունների բազմակողմ զնահատման գիտության, մարդկային կապիտալի ձևավորման և օգտագործման գիտության, սկզբունքագիտության, ճգնաժամագիտության առանձնացումը**: Դրանց ձևավորումը նկատելի կբարձրացնի ՀՀ գիտության բնագավառի վարկանիշը համաշխարհային գիտական հանրությունում, ուստի այս բնագավառում պետության կողմից օժանդակությունն օգտակար կլինի:

Տնտեսագիտությունը զգալի չափով տարածաշրջանային գիտություն է, քանի որ դրա տեսական դրույթների կիրառումը տարածաշրջանի կոնկրետ պայմաններին համապատասխանեցնելու կարիք ունի: Մյուս կողմից, տնտեսագիտությունը համընդհանուր գիտություն է, քանի որ ցանկացած երևույթում կա նաև տնտեսական, ուստի և տնտեսագիտական հետազոտության կողմ, որը հաշվի պետք է առնվի ցանկացած երևույթի խնդիրների լուծման ժամանակ: Հետևաբար կարևորվում է տնտեսագիտության նաև ոլորտային կամ գործառության կոնկրետ դեպքերի համար կիրառման մոտեցումների մշակման խնդիրը: Այս դեպքում առկա է դիտարկվող երևույթի ոլորտային կամ գործառության գիտության և տնտեսագիտական ընդհանրական դրույթների (**ընդհանրական կամ տեսական տնտեսագիտության**) համատեղ կիրառման, այսինքն՝ տվյալ կոնկրետ դեպքի համար դրանց ինտեգրման խնդիր: Նկատի ունենալով ոլորտային-գործառության գիտությունների բազմազանությունն ու մեծ թիվը, յուրաքանչյուրում իր առանձնահատկությունների գոյությունը, կարծում ենք, նպատակահարմար է այդ համատեղումը կամ ինտեգրումը իրականացնել հենց դրանց հիմքի վրա, ստանալով այդ **ոլորտային-գործառության գիտության կողմից** խնդրի լուծումը՝ տնտեսագիտական կողմի հաշվառումով: Նշենք, որ այսպիսի համատեղման անհրաժեշտություն կարող է առաջանալ նաև այլ ոլորտային-գործառության գիտություններում, եթե դիտարկվող խնդիրն առնչվում է մեկից ավելի այդպիսի գիտությունների: Այս մոտեցումը գիտելիքի ապահովման ստորաբաժիններում կիրառվելու համար պետք է ավելի մանրամասնեցված մեթոդական մշակում ստանա: Դա անհրաժեշտ է դարձնում նաև այդպիսի համալիր հետազոտություններ կամ մեկից ավելի գիտությունների մոտեցումների համատեղ օգտագործում կատարելու **կարող մասնագետ կադրերի** պատրաստումը, որոնք ստանալու են այդպիսի համատեղված մասնագիտությունների գծով միացյալ որակային աստիճաններ: Այս դեպքում համապատասխան փոփոխություններ պետք է կատարվեն նաև բուհական և հետբուհական կրթության և պաշտոնական աստիճանների շնորհման կանոնակարգերում:

Աշխարհում մեծ տարածում ստացած այժմյան ֆինանսական, ապա և սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամային իրավիճակը, տնտեսության զարգացման դանդաղումն ու նույնիսկ հետընթացը, շատերին հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ այս պայմաններում խոսել նոր հասարակության ձևավորման խնդրի շուրջ անիմաստ է: Սակայն իրողությունը, կարծում ենք, այլ է: Նախ, այս իրավիճակը ստիպում է մտածել, թե ինչպիսին կլինի ճգնաժամերի առաջացման հնարավորություններն ապագա հասարակությունում, ուղիներ փնտրել խու-

սափելու ճգնաժամով պատճառվող հնարավոր վնասներից ինչպես այժմ, այնպես և հետագայում: Մյուս կողմը վերաբերում է ճգնաժամերի օգտակարության հարցին՝ հետագա ինտենսիվ զարգացում ապահովելու հնարավորությանը հենց ճգնաժամի արդյունքում: Պետք է հիմնավորված կարծիք ձևավորել այն մասին, թե ճգնաժամերի կանխատեսումը, ուստի և դրանց իրողություն դառնալու հնարավորության կանխատեսումները, արդյոք ավելի նպատակահարմար է այդ ուղղությամբ ջանքեր և ծախսումներ կատարելու համեմատությամբ: Այս հարցերի հետազոտությունը թույլ է տվել հիմնավորել այն դրույթը, որ **բազմակողմ գիտակցված գործունեության հասարակությունում իրականացվող գործունեությամբ պայմանավորված ճգնաժամերի գոյության կամ առաջացման հնարավորությունն իսկ հակասում է գիտակցված գործունեության էությանը, ուստի և դրա հիման վրա ձևավորված հասարակության բովանդակությանը:** Այս հասարակության բոլոր մակարդակներում անկանխարգելելի (արտաքին պատճառներով պայմանավորված) ճգնաժամերի համար կանխատեսումները և դրանց հիման վրա բացասական ազդեցությունների մեղմացման միջոցառումների նախապես մշակումը և տեղին կիրառությունն ավելի արդյունավետ կլինեն, քան ճգնաժամի ենթադրվող դրական ազդեցությունը հետճգնաժամային զարգացման բարձր ինտենսիվության ձևով: Հետևաբար, ճգնաժամերի ի հայտ գալու հնարավորության կանխատեսումը, դրա կանխարգելման կամ վնասների մեղմացման միջոցառումների նախապատրաստումը և ճգնաժամի բացասական ու դրական ազդեցությունների համեմատական գնահատումը գիտակցված գործունեության հասարակության **գիտելիքային ապահովման կարևոր գործառույթ են, ուստի և ներառվելու են այդ ապահովումն իրականացնող ստորաբաժանումների աշխատացանկում:**

Այժմյան ճգնաժամի հաղթահարմանն ուղղված միջոցառումների թվում հանրապետության կառավարության կողմից կարևորվել է փոքր և միջին ձեռնարկատիրությանը ցուցաբերվող օժանդակությունը՝ տրամադրվող արտոնությունների ձևով: Դրանք, կարծում ենք, կարևոր միջոցառում պետք է համարվեն նաև ճգնաժամերին նախորդող ժամանակահատվածներում: Նպատակահարմար պետք է համարվի արտոնությունները ոչ միայն ֆինանսական ապահովման առումով տրամադրելու, այլ նաև նյութական, ապրանքային, տարածքային, հիմնական ֆոնդերի և այլ միջոցների ձևով: Այս առումով կարևոր է հանրապետությունում փոքր և միջին ձեռնարկությունների ստեղծմանն ու զարգացմանն ուղղված ինկուբատորային գործունեությունը, լիզինգային օժանդակությունը իրականացնել ոչ միայն վարկային հատվածով, այլ նաև կլաստերացմամբ՝ սպասարկվող խոշոր կազմակերպությունների շուրջ ձևավորվող կլաստերների կազմ դրանք ներառելու միջոցով: Այս դեպքում այդ կլաստերները փաստորեն կկատարեն նաև ինկուբատորային գործառույթներ, կարծում ենք, ավելի ընդունելի պայմաններով, քան մասնագիտացված ինկուբատորների կողմից է դա կատարվում: Դա դրականորեն կարող է ազդել փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման, ուստի և ճգնաժամի հաղթահարման գործընթացների վրա: